

Evropská literatura v letech 1945–1989

Porážkou Německa se vyčerpaly společné zájmy Spojenců v Evropě a začalo se projevat **ideologické soupeření dvou super-velmocí** – USA a SSSR. Obě země uplatňovaly svůj vliv na územích, která osvobodily jejich armády. USA vystupovaly jako obránce demokracie, SSSR chtěl naopak využít poválečného příklonu k levici pro šíření svého modelu společenského zřízení.

SPOLEČENSKO-HISTORICKÉ POZADÍ V EVROPĚ

V letech 1946–1948 se ve většině zemí střední a jihovýchodní Evropy (Polsko, Maďarsko, Československo, Jugoslávie, Bulharsko, Rumunsko, Albánie) dostaly k moci komunistické režimy, a vznikl tak tzv. východní blok. Západní země sledovaly růst vlivu SSSR v této oblasti se znepokojením. Před sovětskou rozpínavostí varoval už v roce 1946 britský politik **Winston Churchill** a USA zareagovaly tzv. **Trumanovou doktrínou**, tedy politikou zadržování komunismu. S ní souvisel také **Marshallův plán** spočívající v ekonomické pomoci Evropě při poválečné obnově. SSSR a jeho vazalové však tuto pomoc odmítli. Rozpory bývalých spojenců se projevy i v neschopnosti dohodnout se na poválečném uspořádání Německa, z něhož nakonec vznikly dva státy – západní (SRN) a východní (NDR) Německo. **Evropa byla na dalších 40 let rozdělena do dvou mocenských bloků**, což bylo stvrzeno vznikem dvou vojenských paktů stojících proti sobě – NATO a Varšavské smlouvy.

Napětí mezi oběma bloky označované jako **studená válka** však nepřerostlo ve válku skutečnou a odehrávalo se především v rovině ideologické a ve vzájemném zastrasování. Symbolem rozdělené Evropy a studené války se stala **berlínská zeď**.

Vzestup levice způsobený mimo jiné vojenskými úspěchy SSSR byl po válce znatelný v celé Evropě. Ve Francii a Itálii se komunisté dostali dokonce i do vlády. Avšak vyostření vztahů se SSSR

Hlídky u berlínské zdi

a úspěšná obnova hospodářství přinesly v západní Evropě **vlnu antikomunismu** a **příklon ke konzervatismu**. Brzy převládlo přesvědčení, že úzká mezinárodní spolupráce může zajistit bezpečnost kontinentu, což se odrazilo v **myšlence evropské integrace**. Tak vznikly nadnárodní instituce Evropské společnosti uhlí a oceli (ESUO, 1952), Evropské hospodářské společenství (EHS, 1958) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euroatom, 1958), které se sloučily do Evropského společenství (ES, 1967). Prohloubení integrace umožnil Jednotný evropský akt a Schengenská dohoda o volném pohybu osob. **Ani v západní Evropě se však společenský a politický vývoj neobešel bez problémů.** Ve Španělsku a Portugalsku se až do 70. let udržely fašistické diktátorské režimy. Vnitropolitickou stabilitu některých zemí narušovaly teroristické skupiny se separatistickými cíli či extrémně levicová uskupení bojující proti kapitalistické společnosti.

Sovětský svaz prosadil v bloku zemí podléhajících jeho vlivu naprostou politickou, ideologickou a ekonomickou jednotu. **Budování socialismu** probíhalo výhradně **podle sovětského vzoru**. Opoziční síly v jednotlivých zemích byly pronásledovány a likvidovány ve vykonstruovaných politických procesech. V těchto procesech byli v rámci utužování režimů odsouzeni i někteří vysoce postavení komunisté. Hospodářské zájmy prosazoval SSSR ve východním bloku prostřednictvím Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Smrt **Josifa Vissarionoviče Stalina** a následná **kritika kultu osobnosti** na XX. sjezdu KSSS způsobily uvnitř bloku krizi, která se projevila povstáními v NDR v roce 1953 a v Polsku a v Maďarsku v roce 1956. Tato povstání však byla krvavě potlačena. Krátké období „destalinizace“ a mírného uvolnění sovětského režimu za vlády **Nikity Sergejeviče Chruščova** skončilo nástupem **Leonida Iljiče Brežněva** k moci. Ten navázal na éru stalinismu a vytkl si za cíl upevnění východního bloku, což se odrazilo i v potlačení pražského jara v roce 1968. Řadu politických a hospodářských problémů se ve druhé polovině 80. let snažil vyřešit **Michail Sergejevič Gorbačov** reformou ekonomického systému – tzv. **perestrojkou**. Tohoto uvolnění ovšem využily demokratické opoziční síly v jednotlivých zemích ke **svržení komunistických vlád**. Symbolem pádu komunistické diktatury v Evropě se stalo zboření berlínské zdi v listopadu 1989.

Železná opona rozdělovala Evropu 40 let. V březnu 1946 o ní hovořil Winston Churchill v projevu v americkém Fultonu. Jako železná opona pak byla označována neprostupná hranice mezi západním a východním blokem v době studené války. Jejím hlavním symbolem se v roce 1961 stala berlínská zeď oddělující od sebe západní a východní Berlín, který se nacházel uvnitř NDR. Řada občanů zemí východního bloku se pokoušela různými způsoby překonat hranice a utéct na Západ. Přestože se komunistické režimy prosadily i v Jugoslávii a Albánii, obě tyto země se vymanily ze sovětského vlivu a stály na pomezí obou bloků.

Evropské umění bylo ve druhé polovině 20. století **rozděleno** podobně jako samotný kontinent. **Ve východním bloku** byla veškerá umělecká tvorba **podřízena ideologické kontrole** a sloužila k podpoře režimu a komunistických vůdců. Ideologický obsah stál výše než umělecká hodnota. **V západní Evropě**, stejně jako v USA, ovlivnil podobu kultury i hospodářský růst. Kultura získala **masový charakter** a stala se spotřebním zbožím. Požadovalo se od ní, aby dokázala zaujmout co největší počet lidí. S rostoucím počtem konzumentů rostly i zisky plynoucí z umění, což se nejvíce projevilo v hudbě a filmu. Řada kvalitních děl kritizovala totalitní poměry či konzumní společnost.

V ideologické rovině reprezentovala Evropu dvě společenská uspořádání. **Liberálnědemokratický model** kladl důraz na individuální občanská práva, na pluralitní parlamentní demokracii charakterizovanou svobodnými volbami, na soukromé podnikání a tržní hospodářství. **Totalitní komunistické režimy** uplatňovaly vládu jedné strany, zájmy kolektivu stály nad zájmem jedince, jehož práva byla hrubě porušována. Hospodářství se v těchto režimech vyznačovalo centrálním řízením a kolektivním vlastnictvím. Většina zemí sovětského bloku se po pádu komunismu přiklonila k liberálnědemokratickému modelu politického zřízení.

1946–1948	ve většině zemí střední a jihovýchodní Evropy se prosadily komunistické strany
1947	byla vyhlášena Trumanova doktrína a Marshallův plán
září a říjen 1949	vznikly dva německé státy – SRN a NDR
1956	na XX. sjezdu KSSS vystoupil Nikita Chruščov s kritikou kultu Stalinovy osobnosti
1961	byla postavena zeď oddělující západní a východní Berlín
1967	došlo ke sloučení ESUO, EHS a Euroatomu do ES
1985	v SSSR se dostal k moci Michail Gorbačov a zahájil perestrojku
1989	zhroutily se komunistické režimy v zemích východního bloku